

Міністерство освіти і науки України  
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника  
навчально-науковий юридичний інститут  
кафедра трудового, екологічного та аграрного права

**ЯРЕМАК З. В.**

## **ЮРИДИЧНА КОНФЛІКТОЛОГІЯ:**

**методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних)  
занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти денної  
форми навчання  
ОП Право спеціальності 081 Право**

м. Івано-Франківськ, 2025

**УДК 340.1(072.034)**

*Рекомендовано до друку вченою радою  
навчально-наукового юридичного інституту  
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника  
(протокол № 1 від 29 серпня 2024 року)*

**Рецензенти:**

**Кернякевич-Танасійчук Ю.В.**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри судочинства навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

**Башурин Н. Я.**, доктор філософії за спеціальністю 081 Право, доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права, заступник директора навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

**Яремак З. В.** Юридична конфліктологія: методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять здобувачів вищої освіти заочної форми навчання ОП Право спеціальності 081 Право. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2025. 42 с.

Методичні вказівки для підготовки до семінарських (практичних) занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право з навчальної дисципліни «Юридична конфліктологія» розроблені з метою сприяння організації роботи здобувачів вищої освіти при вивченні відповідного курсу. В посібнику викладені: методичні вказівки до семінарських занять; завдання до семінарських занять, які включають короткі методичні рекомендації, переліки питань, що виносяться на обговорення під час занять, методичні завдання, практичні завдання, питання для проведення поточного контролю самостійної роботи. До кожної теми поданий перелік додаткових джерел для опрацювання (літератури, в якій досліджуються окреслені проблеми, нормативно-правових актів, що регулюють відповідні правовідносини та посилань на інформаційні ресурси, де висвітлюються дані питання).

Методична розробка призначена для здобувачів вищої освіти, викладачів.

**УДК 340.1(072.034)**

© Яремак З. В., 2025

© ПНУ ім. В. Стефаника, 2025

## ЗМІСТ

|                                                                                                                      |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП .....</b>                                                                                                   | <b>4</b>  |
| <b>ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ .....</b>                                                                          | <b>5</b>  |
| <b>МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ .....</b>                                                  | <b>10</b> |
| <b>ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ .....</b>                                                            | <b>12</b> |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1</b>                                                                                         |           |
| Теоретичний аналіз правового конфлікту. Типологія правових конфліктів .....                                          | 12        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2</b>                                                                                         |           |
| Теорія і практика управління правовим конфліктом. Правові форми та механізми врегулювання юридичного конфлікту ..... | 14        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3</b>                                                                                         |           |
| Адміністративні процедури як форма врегулювання правових конфліктів .....                                            | 17        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4</b>                                                                                         |           |
| Судова форма вирішення правових спорів .....                                                                         | 20        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5</b>                                                                                         |           |
| Загальна характеристика альтернативних способів врегулювання правових конфліктів .....                               | 23        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6</b>                                                                                         |           |
| Адміністративне судочинство та альтернативні форми вирішення публічно-правових спорів .....                          | 26        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7</b>                                                                                         |           |
| Концепція відновного правосуддя у кримінальному провадженні .....                                                    | 28        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8</b>                                                                                         |           |
| Особливості розвитку та застосування альтернативних способів вирішення спорів суб'єктів господарювання .....         | 34        |
| <b>СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9</b>                                                                                         |           |
| Альтернативні форми врегулювання приватно-правових спорів .....                                                      | 34        |
| <b>МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ .....</b>                                                                | <b>38</b> |

## ВСТУП

Вивчення конфліктів є важливим у контексті аналізу правових відносин, адже суб'єкти будь-яких правовідносин здебільшого у відносинах реалізують, як правило, протилежні інтереси. Протиріччя в суспільстві, протиставлення інтересів соціальних груп, окремих осіб породжують конфлікти. Цілком погоджуємось із висловленою у науковій літературі думкою про те, що «конфлікти – давнє явище, притаманне суспільству з найбільш ранніх стадій його становлення та розвитку» і «саме з конфліктністю суспільного життя пов'язане нормативне регулювання та виникнення позитивного права».

Конфлікт як соціальне явище вже давно є предметом дослідження різних галузей науки (конфліктології, соціології, філософії, психології тощо). Водночас для юриспруденції науковий інтерес становить саме з'ясування правового змісту конфліктів та пошук оптимальних шляхів їх врегулювання за допомогою правових засобів і механізмів.

*Предметом* вивчення навчальної дисципліни «Юридична конфліктологія» є дослідження загальних законів і закономірностей виникнення й розвитку юридичних конфліктів, а також юридичних механізмів, способів, методів вирішення, запобігання та управління ними.

*Метою* навчальної дисципліни «Юридична конфліктологія» є вивчення міжгалузевої правової категорії «юридичний конфлікт» та механізму врегулювання правових конфліктів. Вивчення дисципліни «Юридична конфліктологія» передбачає теоретико-правове дослідження конфліктної природи правовідносин, особливостей юридичних конфліктів, підстав застосування, сфери дії, змісту, порядку, перспектив вдосконалення юридичного механізму врегулювання правових конфліктів, що у підсумку спрямоване на підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин в Україні загалом.

*Основними завданнями* вивчення дисципліни «Юридична конфліктологія» є формування у студентів правового світогляду та мислення; поглиблення засвоєних при вивченні нормативних дисциплін публічного та приватного права, матеріального та процесуального спрямування студентами-магістрантами теоретичних знань щодо міжгалузевих аспектів юридичної природи правових конфліктів, причини їх виникнення, способи управління конфліктними ситуаціями; виявляти правокомпромісні засоби подолання конфліктів у процесі виконання обов'язків, дотримання заборон та використання прав; застосовувати норми колізійного права; використання юридичних технологій попередження та врегулювання конфліктів.

## **ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **Тема 1. ЮРИДИЧНА КОНФЛІКТОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ НАУК**

Юридична конфліктологія як наука та навчальна дисципліна.

Поняття, предмет і методи юридичної конфліктології. Функції юридичної конфліктології. Теоретико-пізнавальна, аналітична, прогностична та управлінська (конфліктного менеджменту) функції.

Юридична конфліктологія у системі наукового знання. Конфліктологічні дослідження в межах теорії права, філософії права, соціології, психології та ін.

### **Тема 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ**

Характеристика конфлікту як соціального явища.

Конфліктогенні чинники у змісті сучасних правовідносин: зіткнення інтересів і потреб, правових цінностей та норм у механізмі детермінації правових конфліктів. Юридична колізія як джерело й об'єктивний чинник виникнення конфліктних ситуацій в праві, різновиди юридичних колізій. Конфліктогенність колізій правотворчості, правозастосування і повноважень. Правові спори, претензії сторін, процесуальне “змагання”, спірний юридичний факт, правопорушення (делікт), злочин, юридична відповідальність тощо як онтологічне підґрунтя спричинення правового конфлікту.

Поняття «конфлікт», «соціальний конфлікт» та «юридичний конфлікт».

Юридичний конфлікт як вид конфлікту соціального. Елементи структури юридичного конфлікту: учасники (сторони); умови конфлікту; предмет та об'єкт конфлікту; результати конфліктної ситуації.

### **Тема 3. ТИПОЛОГІЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ**

Юридичні конфлікти різних сфер правозастосування і нормотворчості.

Класифікація правових конфліктів залежно від природи норми права (уповноважуючої, зобов'язуючої, забороняючої).

Юридичні конфлікти галузей публічного права: особливості та соціально-політична обумовленість. Державно-правовий та політико-правовий конфлікт. Конституційно-правовий конфлікт. Адміністративно-правовий конфлікт. Міжнародно-правовий конфлікт. Кримінально-правовий конфлікт.

Конфліктні ситуації в галузях приватних правовідносин: специфіка і чинники. Цивільно-правові конфлікти. Юридизація сімейно-побутових конфліктів. Господарсько-правовий конфлікт. Правові конфлікти в організації – трудовий, корпоративний, організаційно-управлінський.

Специфічні риси екологічних конфліктів, їх суб'єкти та форми прояву.

Проблеми конфліктності процесуальних відносин у юридичній практиці.

## **Тема 4. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ПРАВОВИМ КОНФЛІКТОМ**

Стратегія управління конфліктною ситуацією: принципи, етапи і способи впливу.

Загальний зміст управління конфліктом: прогнозування, запобігання, стимулювання, завершення конфлікту.

Методи прогнозування та профілактики конфліктності у соціальних відносинах.

Шляхи запобігання конфлікту. Вимушені та превентивні форми запобігання конфлікту.

Стимулювання конфлікту, його форми та засоби.

Форми завершення юридичного конфлікту: припинення і скасування, врегулювання і розв'язання конфлікту.

## **Тема 5. ПРАВОВІ ФОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ**

Правові інститути та механізми розв'язання правових і юридичних конфліктів: інститут судочинства; розподіл влад і повноважень; конституційні та парламентські процедури; адміністративні процедури тощо.

Юрисдикційні та неюрисдикційні форми врегулювання юридичних конфліктів.

Юридичний консенсус і компроміс як чинники запобігання та врегулювання конфліктних ситуацій в праві.

## **Тема 6. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ЯК ФОРМА ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ**

Загальна характеристика адміністративного порядку врегулювання юридичних спорів.

Обов'язковість адміністративного розгляду як досудового порядку врегулювання правового спору.

Загальні та спеціальні адміністративні процедури. Суб'єкти, уповноважені на врегулювання правових конфліктів.

Порядок розгляду та прийняття рішення уповноваженим суб'єктом. Проблеми виконання рішень.

## **Тема 7. СУДОВА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ**

Судовий розгляд як найбільш ефективний спосіб врегулювання правового конфлікту.

Конституційні процедури та конституційне судочинство.

Спеціалізація судів та проблеми розмежування судових юрисдикцій щодо розгляду правових спорів.

Цивільне судочинство. Процесуальне становище осіб, що беруть участь у вирішенні конфлікту. Судовий розгляд спору. Виконання судових рішень.

Загальна характеристика спорів, що вирішує господарський суд. Процедури вирішення спорів, що застосовуються господарським судом. Шляхи підвищення ефективності вирішення господарських спорів.

Юрисдикція адміністративних судів щодо врегулювання правових конфліктів. Публічний характер правового спору. Особливі форми провадження в адміністративному суді. Специфіка виконання рішення в адміністративній справі.

## **Тема 8. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ**

Поняття та значення альтернативних способів вирішення спорів, місце в механізмі захисту прав та інтересів особи.

Класифікація альтернативних способів вирішення спорів і сфера їхнього застосування.

Процедури альтернативних способів вирішення конфліктів.

## **Тема 9. ПОСЕРЕДНИЦТВО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ**

Поняття, значення та види посередництва як способу альтернативного вирішення конфліктів.

Фасилітація як вид посередництва.

Консиліація як вид посередництва.

Медіація як спосіб альтернативного вирішення конфлікту. Поняття, ознаки та функції медіації. Моделі та види медіації. Основні принципи медіації. Процедура здійснення медіації. Рішення за результатами медіації та його виконання.

## **Тема 10. АРБІТРАЖ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ**

Поняття та правова природа третейських судів. Принципи організації та діяльності третейського суду. Правове регулювання створення та діяльності третейського суду.

Компетенція третейських судів.

Третейська угода: поняття, види, зміст, порядок і правові наслідки укладення.

Поняття третейського розгляду правового спору та його стадії. Рішення третейського суду та особливості його виконання.

Міжнародний комерційний арбітраж: поняття та правова природа. Повноваження міжнародного комерційного арбітражу. Розгляд справ міжнародним комерційним арбітражем. Рішення міжнародного комерційного арбітражу.

## **Тема 11. КОМБІНОВАНІ СПОСОБИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ**

Загальна характеристика комбінованих способів альтернативного вирішення спорів.

Мед-арб (med-arb, co-med-arb).

Міні-суд (mini-trial).

Електронне вирішення спорів.

Нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding).

Інститут омбудсмена (ombudsman).

## **Тема 12. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ**

Дискреційні повноваження органів влади: проблемні питання практики правозастосування.

Досудове врегулювання спорів в адміністративному судочинстві: правове регулювання і судова практика.

Омбудсмени для захисту прав громадян та організацій на окремих ділянках державного управління: зарубіжний та український досвід.

Особливості медіації у сфері вирішення публічно-правових спорів.

Застосування принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в практиці адміністративного судочинства. Вихід адміністративного суду за межі позовних вимог: судова практика.

## **Тема 13. КОНЦЕПЦІЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Поняття та принципи відновного правосуддя. Форми відновного правосуддя у кримінальному провадженні.

Поняття та суть переговорів, їх роль у кримінальних провадженнях.

Поняття та суть медіації у кримінальному провадженні. Принципи здійснення медіації стосовно кримінальних правопорушень.

Провадження на підставі угод як особливий порядок кримінального провадження в Україні. Поняття та види угод у кримінальному провадженні, умови та порядок їх укладення. Особливості досудового та судового провадження на підставі угод.

Кримінальне провадження щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

## **Тема 14. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Переговори та претензійний порядок вирішення спорів між суб'єктами господарювання як способів АВС. Законодавчі вимоги до претензійного порядку вирішення господарсько-правових спорів в Україні.

Поняття третейських судів та їх види. Принципи організації і діяльності третейського суду. Порядок створення третейських судів. Юрисдикція третейських судів.

Поняття та види третейських угод.

Порядок розгляду спорів у третейському суді: відкриття провадження по справі; вирішення питання про наявність або відсутність у третейського суду

компетенції для розгляду конкретної справи; докази та доказування в третейському розгляді; рішення третейського суду, його правова природа та ознаки; оскарження рішення третейського суду; примусове виконання рішення третейського суду.

Поняття, правова природа міжнародного комерційного арбітражу. Принцип автономії волі як засада міжнародного комерційного арбітражу. Компетенція міжнародного комерційного арбітражу.

Арбітражна угода: поняття, зміст, правова природа, види, форма, специфічні риси, значення. Типові арбітражні застереження до контрактів.

Арбітражне провадження: доказування у міжнародному комерційному арбітражі; забезпечувальні заходи; правова природа визнання арбітражного рішення; визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражного суду.

## **Тема 15. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ**

Поняття та основні риси спірних правовідносин у цивільному праві.

Компетенція сторін та учасників з врегулювання спірних правовідносин у цивільному праві.

Особливості механізмів врегулювання спірних правовідносин.

Особливості досудового врегулюванні спорів у цивільному праві.

Онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution – ODR): поняття та перспективи запровадження. Онлайн-медіація. Онлайн-суди.

Трудові спори та органи, які їх розглядають і вирішують. Комісія по трудових спорах як квазісудовий орган вирішення трудових спорів. Організаційно – правові аспекти позасудових способів вирішення колективних трудових спорів. Примирна комісія як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів. Трудовий арбітраж як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів.

## МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

При вивченні навчальної дисципліни використовуються такі форми навчальної роботи: лекції, семінарські заняття, консультації, написання письмових контрольних робіт, самостійна робота студентів.

*Семінарське заняття* – вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення студентами питань з попередньо визначених силабусом тем. Семінарські заняття проводяться у формі бесіди, рецензування та обговорення доповідей, дискусій. *Практичне заняття* – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

На заняттях з навчальної дисципліни «Юридична конфліктологія» поєднуються форми проведення семінарських та практичних занять, фронтальне та індивідуальне опитування студентів, усна і письмова перевірка знань, детальний аналіз практичних завдань – реальних юридичних справ та фактів. Перелік тем семінарських занять визначений силабусом. Семінарські (практичні) заняття проводяться з основних тем і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою. Головна *мета* семінарських (практичних) занять — опанування студентами навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем дисципліни, формування вміння творчого застосування отриманих знань на практиці.

Методичні вказівки містить вимоги, питання, практичні завдання і перелік джерел для забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти до семінарських (практичних) занять. До кожної теми, що виноситься для аналізу на семінарське заняття, подана коротка анотація, в якій вказується на чому потрібно зосередити увагу при вивченні теми. До тем також поданий перелік питань, що носять конкретний, деталізований характер і цим самим забезпечують глибше розуміння теми та акцентують увагу на основних положеннях законодавства, а також перелік спеціальної літератури, чинних нормативно-правових актів та судової практики. До тем також включені практичні завдання, які передбачають юридичний аналіз відносин, кваліфікацію юридичних фактів, що мали місце. При вирішенні практичних завдань, насамперед необхідно проаналізувати коло відносин, які склалися, та вибрати правові норми, що підходять для врегулювання в даному випадку. Вибравши норму, слід переконатись в її чинності та аутентичності тексту, перевірити межі дії, щоб впевнитись, що саме вона (чи кілька норм), стануть нормативною підставою правової кваліфікації. В процесі аналізу норми відбувається також її тлумачення, з'ясування змісту з урахуванням вивчених теоретичних положень. Правова кваліфікація

представляє собою юридичну оцінку всієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до сфери дії певних юридичних норм. *Відповідь – вирішення практичних завдань повинна бути максимально повною, обґрунтованою, з посиланням на конкретні статті нормативно-правових актів та визначенням можливих варіантів вирішення, які можуть відрізнятися в залежності від зміни обставин.*

*Підготовка до семінарських (практичних) занять не вимагає переписування (відтворення) положень підручників чи статей нормативно-правових актів, однак для належних, обґрунтованих відповідей попередньо мають бути проаналізовані та занотовані (письмово чи в електронній формі) номери статей, їх положення, висновки та анотації наукових джерел, які використовуються при відповідях.*

Основою підготовки до семінарських (практичних) занять виступають такі базові навчальні та наукові джерела:

1. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021.

2. Альтернативні способи вирішення спорів. За заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019.

3. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві : антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія. К.: Вид-во «Юридична думка», 2011.

4. Ващенко І.В., Кляп М.І. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посібник. К.: Знання, 2013.

5. Іванов В.М. Юридична конфліктологія: навч. посіб. К.: МАУП, 2004.

6. Конфліктологія: загальна та юридична : підручник / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, О. М. Сахань, В. Д. Воднік ; за заг. ред. Л. М. Герасіної. Харків : Право, 2021.

7. Луцишин Г.І. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посібник. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015.

8. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт.кол.: Т.Білик, Р.Гаврилюк, І.Городиський [та ін.]; за ред. Н.Крестовської, Л.Романадзе. Одеса: Екологія, 2019.

9. Yaremak Z. Implementation of the principle of sustainable development in the mechanism for regulation environmental conflicts. *Realization of Sustainable Development Principle in Environmental Legal Relations: Legislation and Law Enforcement Practice in Ukraine*: monograph / Editors N. Kobetska, Z. Yaremak, L. Danyliuk. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2022. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15427>

## ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

### СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1 (2 год.)

#### Тема. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ. ТИПОЛОГІЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.

*Юридичний конфлікт як різновид соціального конфлікту і специфічна форма взаємодії його учасників, що проходить у сфері позитивного права, представляє собою відкрите протиборство між, як мінімум, двома суб'єктами права, обумовлене суперечностями їх юридично значимих інтересів, тягне за собою юридичні наслідки і долається за допомогою юридичних же засобів і методів. Виникнення юридичного конфлікту як динамічного процесу передбачає наявність таких компонентів: передумов появи юридично значимої конфліктної ситуації; юридичної конфліктної ситуації; дії, здійсненої однієї зі сторін для відстоювання своїх інтересів і представляє собою перехідний момент до конфліктної стадії, яка визначає безпосередній зміст конфлікту.*

*Розуміння змісту юридичного конфлікту передбачає необхідність аналізу його структури. В сучасній конфліктології існують різні погляди щодо структури конфліктів, але більшість конфліктологів як основні елементи структури виокремлюють: 1) учасники (сторони); 2) умови конфлікту; 3) предмет та об'єкт конфлікту; 4) образи конфліктної ситуації; 5) можливі дії учасників конфлікту; 6) результати конфліктної взаємодії.*

*Конфлікти відбуваються в усіх сферах суспільного життя. Тому цілком логічно, розробляючи проблеми типології юридичних конфліктів, виходити із загального наукового аналізу та використовувати різні критерії їх класифікації.*

#### **Питання для обговорення:**

1. Поняття «конфлікт», «соціальний конфлікт» та «юридичний конфлікт».
2. Конфліктогенні чинники у змісті сучасних правовідносин:
  - а) зіткнення інтересів і потреб, правових цінностей та норм у механізмі детермінації правових конфліктів;
  - б) юридична колізія як джерело й об'єктивний чинник виникнення конфліктних ситуацій в праві, різновиди юридичних колізій;
  - в) конфліктогенність колізій правотворчості, правозастосування і повноважень.
3. Структура юридичного конфлікту: учасники (сторони); умови конфлікту; предмет та об'єкт конфлікту; результати конфліктної ситуації.
4. Класифікація правових конфліктів залежно від природи норми права (уповноважуючої, зобов'язуючої, забороняючої).
5. Юридичні конфлікти галузей публічного права: особливості та соціально-політична обумовленість. Державно-правовий та політико-правовий конфлікт. Конституційно-правовий конфлікт. Адміністративно-правовий конфлікт. Міжнародно-правовий конфлікт. Кримінально-правовий конфлікт.
6. Конфліктні ситуації в галузях приватних правовідносин: специфіка і чинники. Цивільно-правові конфлікти. Юридизація сімейно-побутових конфліктів. Господарсько-правовий конфлікт. Правові конфлікти в організації – трудовий, корпоративний, організаційно-управлінський.

7. Проблеми конфліктності процесуальних відносин у юридичній практиці.

**Основні поняття теми:** конфлікт, конфліктна ситуація, компроміс, консенсус, конфліктуючі сторони, правопорушення, спір, конфлікт інтересів.

**Методичні завдання:**

1. Визначте взаємозв'язки юридичної конфліктології з теорією права, філософією права, соціологією права, юридичною психологією.

2. Розмежуйте правовий конфлікт із суміжними категоріями: конфлікт і спір; конфлікт і правопорушення; правовий конфлікт і конфлікт інтересів.

3. В науковій літературі проводиться розмежування категорій «об'єкт» і «предмет» конфлікту.

*В чому, на Вашу думку, відмінність між цими поняттями?*

*Запропонуйте власне визначення даних категорій.*

4. Суб'єктивна сторона юридичного конфлікту характеризується певною послідовністю соціально-психологічних процесів, що призводять суб'єктів протистояння до дій.

*Проаналізуйте дану послідовність.*

*Розкрийте всі елементи суб'єктивної сторони юридичного конфлікту.*

5. Наведіть власні приклади: «чистого» правового конфлікту та «змішаного».

**Практичні завдання:**

1. Натовп протистоїть поліції. З одного боку, люди кидають каміння, громлять помешкання і т. д., з іншого, – поліція намагається запобігти цим безчинствам, тобто вступають в протиборство.

*Як оцінити всю юрбу, яка так чи інакше бере участь в цих заворушеннях і здійснює різні дії? Кого слід вважати суб'єктом конфліктних відносин?*

*Чи необхідно розмежовувати учасників і суб'єктів юридичного конфлікту?*

*Визначте, хто може виступати в якості учасників конфлікту, що виникає в правовій сфері.*

2. Щоб юридичний конфлікт став реальним, учасники його повинні усвідомити ситуацію, що склалася як конфліктну. Але варіанти такого усвідомлення можуть бути різними: неадекватне (об'єктивна конфліктна ситуація існує, сторони сприймають ситуацію як конфліктну, однак з тими чи іншими істотними відхиленнями від дійсності); адекватне (об'єктивна конфліктна ситуація існує, сторони вважають, що їхні цілі несумісні,

правильно оцінюють себе, один одного і ситуацію в цілому); помилкове (об'єктивна конфліктна ситуація відсутня, проте відносини сторін помилково сприймаються ними як конфліктні).

Практичні ситуації:

1) виникла об'єктивна конфліктна ситуація – відкрилася спадщина. Спадкоємці знають, як за законом має розподілятися спадок. Але їх інтереси в отриманні спадщини різні і несумісні, вони це прекрасно усвідомлюють і вважають ситуацію конфліктною;

2) той же приклад зі спадщиною, тільки додамо ще одну обставину конфліктної ситуації – існування заповіту за деякою часткою спадщини. Спадкоємець за законом обізнаний про існування спадкоємця за заповітом, але в силу, наприклад, незнання законодавства налаштований на отримання заповіданої частки спадщини (спадкоємець ж за заповітом також усвідомлює конфліктність ситуації і налаштований на захист своїх прав);

3) спадкоємець за законом впевнений в існуванні заповіту на іншу особу, чого насправді немає.

*Підберіть до кожного прикладу відповідний варіант усвідомлення: неадекватне, адекватне або помилкове.*

#### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Бобровник С. В. Правовий компроміс і правовий конфлікт у національному законодавстві: деякі аспекти прояву. [Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNUYur201416). 2014. Вип. 1. С. 18-21. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNUYur201416>

2. Бобровник С.В. Правовий конфлікт: поняття, ознаки, природа та різновиди. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1(64). С. 26 - 33.

3. Бобровник, С. В. Структурна характеристика правового конфлікту. *Право України*. 2015. № 1. С. 93–98.

4. Колич О., Сесюк Ю. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 1 (25). С. 54-60.

5. Корнелюк Ю. Природа юридичного конфлікту: феноменологічний дискурс. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 74-80.

6. Олексюк М. М., Орлов С. Ф. Юридичний конфлікт: суть і місце у сучасній конфліктології. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 2. С. 439-449.

7. Yaremak Zoryana. Environmental Conflict as a Socio-Legal Phenomenon. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2018. 5(2). P. 190–197.

#### **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2 (2 год.)**

**Тема. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ПРАВОВИМ КОНФЛІКТОМ.  
ПРАВОВІ ФОРМИ ТА МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ**

## ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ

*У науковій літературі вплив на конфлікт з метою його розв'язання позначається терміном «управління конфліктом». Управління конфліктом включає альтернативне вирішення багаторівневих завдань: попередження, врегулювання, вирішення. Попередження конфлікту направлено на усунення причин його виникнення до стадії відкритого конфлікту. Врегулювання допомагає ослабити конфліктне протистояння сторін. І, нарешті, вирішення конфлікту усуває корінні протиріччя шляхом задоволення інтересів сторін менеджмент юридичного конфлікту (як синонім поняттю «управління конфліктом»), який розглядається як особливий вид діяльності спеціально уповноважених органів та посадових осіб, спрямований на попередження, контроль та вирішення юридичного конфлікту з максимальною користю для його сторін.*

*Наука конфліктології вивчає різні механізми впливу, способи та засоби розв'язання конфліктів. Серед них важливе значення мають правові форми та процедури, за допомогою яких конфлікт може бути попереджений чи припинений. Сучасні форми вирішення юридичних конфліктів дають можливість використання різних способів і процедур їх вирішення, які у своїй сукупності утворюють певну систему розв'язання юридичних конфліктів. В рамках цієї системи виокремлюється дві функціональні підсистеми: система юрисдикції, в основі функціонування якої лежить принцип владно-примусового вирішення юридичних конфліктів, і система альтернативного врегулювання (консенсуальна форма), що базується на принципі компромісу.*

### **Питання для обговорення:**

1. Стратегія управління конфліктною ситуацією: принципи, етапи і способи впливу.
2. Загальний зміст управління конфліктом: прогнозування, запобігання, стимулювання, завершення конфлікту:
  - а) методи прогнозування та профілактики конфліктності у соціальних відносинах;
  - б) шляхи запобігання конфлікту. Вимушені та превентивні форми запобігання конфлікту;
  - в) стимулювання конфлікту, його форми та засоби;
  - г) форми завершення юридичного конфлікту: припинення і скасування, врегулювання і розв'язання конфлікту.
3. Юридичний консенсус і правовий компроміс як основа запобігання та врегулювання конфліктних ситуацій в праві.
4. Юрисдикційні та неюрисдикційні форми врегулювання юридичних конфліктів.

**Основні поняття теми:** управління конфліктом, конфліктна ситуація, компроміс, консенсус, юрисдикційні форми врегулювання юридичних конфліктів, неюрисдикційні форми врегулювання юридичних конфліктів.

### **Методичні завдання:**

1. В чому, на Вашу думку, полягають відмінності у формах завершення конфлікту: «припинення конфлікту» і «скасування конфлікту», «врегулювання конфлікту» і «розв'язання конфлікту».

2. Дайте порівняльну характеристику «юрисдикційної» і «неюрисдикційної» форм врегулювання юридичних конфліктів

3. Наведіть власні приклади: прогнозування правового конфлікту; профілактики юридичного конфлікту, стимулювання та запобігання правового конфлікту.

### **Практичні завдання:**

1. Керівник прийняв на роботу спеціаліста, який повинен працювати у його заступника. Прийом на роботу не був узгоджений із заступником. Через певний період проявилась нездатність прийнятого працівника виконувати свої обов'язки. Заступник у службовій записці доповідає про це керівнику.

*Проаналізуйте цю конфліктну ситуацію з точки зору різних аспектів управління конфліктом:*

- а) чи можна було б спрогнозувати виникнення такого конфлікту?*
- б) які методи профілактики конфліктності у подібних ситуаціях слід застосувати?*
- в) які превентивні форми запобігання конфлікту доцільно було б вжити?*
- г) що може стати засобом стимулювання, загострення конфліктної ситуації?*
- д) які форми завершення конфлікту доцільно застосувати у цій ситуації?*

2. Приблизно о 7:00 ранку у будинок сім'ї Кіган проникли працівники поліції та провели обшук приміщень. Припускалось, що у будинку мешкала особа, котру розшукували у зв'язку з вчиненням розбою. Аби увійти до квартири, поліцейські пробили металевим тараном дірку у дверях. Виявивши, що у будинку мешкала сім'я Кіган, а не особа, яку розшукували, працівник, відповідальний за проведення операції, вибачився перед мешканцями і негайно віддав розпорядження відремонтувати пошкоджені двері.

Заявники звернулися з позовом проти місцевого відділу поліції, оскаржуючи грубе й недбале проведення обшуку. Вони стверджували, що зазнали глибокої тривоги і напруження, що підтверджувалось медичними висновками.

*З'ясуйте структуру даного правового конфлікту.*

*Які механізми врегулювання цього конфлікту є ефективними?*

### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Барабаш О. Стратегії поведінки в конфліктній ситуації. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 208–212.

2. Бобровник С. В. Правовий компроміс і правовий конфлікт у національному законодавстві: деякі аспекти прояву. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2014. Вип. 1. С. 18-21. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNUYur201416>

3. Бобровник С. В. Компромісні правовідносини як техніко-юридичний засіб подолання правових конфліктів. *Юридична техніка у правотворчості і правозастосуванні*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (10 грудня 2021 року). 2021. С. 16-24.
4. Задихайло О. А. Актуальні проблеми правового регулювання конфлікту інтересів в Україні. *Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди "Право"*. 2024. № 39. С. 11-18.
5. Карпінська Н., Недашківська О., Терешкун О. Конфлікти в умовах сучасних викликів: правовий аспект та шляхи врегулювання. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2023. № 8 (38).
6. Рудницька О. П., Дем'янюк В. М. Неюрисдикційні способи захисту цивільних прав. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 63-69.
7. Слюсаренко К. Альтернативні методи врегулювання спорів: пошук нових напрямів юриспруденції. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2. С. 28 – 33. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.5>
8. Яремак З. В. Юридичний механізм врегулювання еколого-правових конфліктів (постановка проблеми). *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017. Вип. 45. С. 85–95.

### СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3 (2 год.)

#### Тема. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ЯК ФОРМА ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ

Основною ознакою правових конфліктів є те, що для їх врегулювання можуть застосовуватися засоби адміністративного владного впливу компетентних державних органів. Залежно від суб'єкта, що здійснює врегулювання конфлікту, розрізняють судовий та адміністративний порядок вирішення спору. Адміністративний (позасудовий) порядок врегулювання спору полягає в можливості звернутися за його вирішенням до органів державної влади, до компетенції яких належить те чи інше питання.

В процесі вивчення теми студенти повинні з'ясувати особливості адміністративного порядку врегулювання правових спорів, дослідити загальні та спеціальні адміністративні процедури, суб'єктів, уповноважених на врегулювання правових конфліктів, а також процедурні питання розгляду та прийняття рішення уповноваженим суб'єктом.

#### Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика адміністративного порядку врегулювання юридичних спорів.
2. Обов'язковість адміністративного розгляду як досудового порядку врегулювання правового спору.
3. Загальні та спеціальні адміністративні процедури. Суб'єкти, уповноважені на врегулювання правових конфліктів.
4. Порядок розгляду та прийняття рішення уповноваженим суб'єктом.

## 5. Проблеми виконання рішень.

**Основні поняття теми:** конфлікт, конфлікт інтересів, адміністративне врегулювання спорів, стадії врегулювання спірних правовідносин, органи виконавчої влади, органи державної влади, приватноправовий конфлікт, публічно-правовий спір.

### Методичні завдання:

1. Ознайомтеся із Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. Визначте сферу дії та предмет правового регулювання даного Закону.

2. Визначте підстави застосування різних способів адміністративного врегулювання спорів.

3. Проаналізуйте норми чинного законодавства та наведіть приклади обов'язкового досудового врегулювання спору.

4. Визначте переваги та недоліки адміністративного (позасудового) порядку врегулювання юридичного конфлікту.

### Практичні завдання:

1. 19 лютого 2021 року позивач звернувся до суду з позовом про визнання протиправним та скасування наказу Військової частини НОМЕР\_1 від 09 червня 2020 року «Про результати службового розслідування за фактом розукомплектування мотопіхотного батальйону» в частині покладення збитків на майора ОСОБА\_1 та притягнення його до повної матеріальної відповідальності. До позовної заяви позивачем подано заяву про поновлення строку звернення до суду, в якій зазначено, що несвоєчасне подання позову обумовлено епідеміологічною ситуацією в країні.

Суд першої інстанції ухвалою від 24 лютого 2021 року повернув позовну заяву ОСОБА\_1 без руху, встановивши десятиденний строк для усунення її недоліків з дня отримання копії даної ухвали. В ухвалі суд визначив, що з 09 червня 2020 року ОСОБА\_1 було відомо про порушення своїх прав, а тому звернувшись 19 лютого 2021 року до суду з вказаним позовом він пропустив місячний строк звернення до суду, встановлений частиною п'ятою статті 122 КАС України. При цьому суд зазначив, що з урахуванням епідеміологічної ситуації в Україні та змін, які були внесені до законодавчих актів, ОСОБА\_1 автоматично продовжено строки на оскарження спірного наказу до 06 серпня 2020 року.

ОСОБА\_1 вказав, у нього є шестимісячний строк звернення до суду, відповідно до вимог ст. 122 КАС України. Окрім того, він спочатку використав досудове врегулювання спору шляхом оскарження спірного наказу до військового командування вищого рівня та звернення до органів прокуратури.

Суд виніс ухвалу про повернення позовної заяви у зв'язку з пропуском місячного строку звернення до суду, встановленого ч. 5 ст. 122 КАС України. До того ж суд першої інстанції обґрунтовано зауважив, що оскарження спірного наказу до військового командування вищого рівня чи звернення до органів прокуратури та ДБР не є підставою для поновлення строку для звернення до суду, оскільки спосіб і форма захисту своїх прав обирається заявником самостійно.

*Оцініть правомірність дій суду. Чому суд у цій справі застосував строк позовної давності 1 місяць, а не 6 місяців?*

*Проаналізуйте положення Дисциплінарного статуту Збройних Сил України розд. V «Пропозиції, заяви та скарги». Чи можна у цьому випадку звернення зі скаргою вважати встановленим законом досудовим порядком вирішення спору? Відповідь обґрунтуйте.*

2. Проаналізуйте постанову Касаційного цивільного суду від 03.08.2022 р. у справі № [756/10266/15-ц](https://reyestr.court.gov.ua/Review/105667936) (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/105667936>).

*Яким чином позасудове врегулювання спору у цій справі вплинуло на вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання?*

#### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 49. Стор. 13. Ст. 2675.

3. Білуга С.С. Досудове врегулювання адміністративно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2015. 22 с.

4. Завгородня Л. О. Адміністративно-правовий механізм регулювання відносин, пов'язаних з виявленням, запобіганням та врегулюванням конфлікту інтересів. *Наукові записки [Центрально українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Право. 2018. № 5. С. 92-97.

5. Лихолат І. П. Юрисдикційні засоби врегулювання вирішення правових спорів в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. - Т. 1. С. 15-20. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun\\_2018\\_1\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_5).

6. Маркова О.О. Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2023. 474 с.

7. Myroniuk R., Myroniuk S. Поняття, зміст та види процедур досудового врегулювання адміністративно-правових спорів. *Problems of legality*. 2023. № 163. С. 128-143.

8. Яремак З. В. Юридичний механізм врегулювання еколого-правових конфліктів (постановка проблеми). *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. Івано-Франківськ:

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017.  
Вип. 45. С. 85–95.

### **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4 (2 год.)**

#### **Тема. СУДОВА ФОРМА ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ**

*В межах підготовки до семінарського заняття необхідно дослідити проблемні питання розмежування юрисдикцій щодо розгляду та вирішення правових спорів. Основними критеріями такого розмежування виступають: суб'єктний склад, характер спору, використання максимально ефективнішої судової процедури для конкретних правовідносин. Необхідно також дослідити особливості судового розгляду правових конфліктів із застосуванням тієї чи іншої судово-процесуальної форми – цивільної, адміністративної, господарської тощо.*

*Новели сучасного процесуального законодавства дають змогу із впевненістю стверджувати про запровадження альтернативних способів врегулювання спору в межах судового процесу. Новітні інститути КАСУ, ЦПКУ, ГПКУ про врегулювання спору за участі судді, уніфікація норм щодо примирення сторін у різних судових процесах, запровадження спрощених форм провадження сприяють врегулювання спору на умовах досягнення компромісу та врахування інтересів обох сторін спору.*

#### **Питання для обговорення:**

1. Судовий розгляд як найбільш ефективний спосіб врегулювання правового конфлікту.
2. Конституційні процедури та конституційне судочинство як форма врегулювання правових конфліктів.
3. Спеціалізація судів та проблеми розмежування судових юрисдикцій щодо розгляду правових спорів.
4. Концепція юридичної заінтересованості як передумова права на пред'явлення позову до суду. Проблемні аспекти тлумачення поняття інтересу громадян і організацій як об'єкта судового захисту. Ознаки законного інтересу в судовій практиці. Позови в публічних інтересах.
5. Захист у суді прав невизначеного кола осіб. Групові (масові) позови. Моделі масового позову. Інститут групового позову за кордоном.
6. Судові способи захисту прав. Поняття ефективного способу захисту прав та інтересів. Способи захисту прав в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві.
7. Можливість та межі застосування процесуальної аналогії в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві.

**Основні поняття теми:** матеріально-правовий конфлікт, процесуально-правовий спір, конфліктуючі сторони, сторони судового процесу, форми захисту прав, форми вирішення спорів, способи захисту порушеного права, спосіб вирішення спірних правовідносин, спір про право, перешкода в здійсненні права, припинення дій, відновлення становища до виникнення спору, примусове виконання обов'язків в натурі, зміна правовідношення, припинення правовідношення.

### Методичні завдання:

1. Визначте переваги та недоліки судової форми врегулювання юридичного конфлікту.

2. Дайте порівняльну характеристику правових термінів: юридичний конфлікт, спір про право, захист інтересів, способи захисту порушеного права, спосіб вирішення спірних правовідносин.

3. Як Ви розумієте категорії «ефективний» чи «неефективний» спосіб захисту порушеного права?

Запитання для дискусії:

*Як суду захистити порушене право (охоронюваний інтерес) позивача ефективно, але не на шкоду правам інших осіб, наприклад, суспільним інтересам?*

*Що важливіше: швидкість чи якість (ефективний захист - це оперативний чи вивірений процес)?*

*Що переважає: єдність судової практики та дотримання принципу законності чи ефективний захист прав особи (чи можливий вихід за межі доводів апеляційної або касаційної скарги на шкоду позивачу)?*

*Чи впливає спеціалізація (юрисдикція) суду (судової палати) на ефективність судового захисту?*

### Практичні завдання:

1. Проаналізуйте постанову Великої палати Верховного суду від 23.11.2021 р. у справі № 359/3373/16-ц (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985>).

Визначте правову позицію суду щодо розмежування віндикаційного та негативного позовів.

2. Керівник комунальної установи «Запорізька обласна клінічна лікарня» Запорізької обласної ради оскаржив до суду довідку, складену інспектором Державної аудиторської служби України за результатами перевірки дотримання законодавства під час закупівельних процедур. Позивач вважав, що у довідці є неправдиві відомості про нього, які принижують честь, гідність і ділову репутацію, тому просив визнати ці відомості недостовірними, а саму довідку – відкликати.

Суд першої інстанції погодився з тим, що у довідці є недостовірні інформація, але відмовив у позові через те, що ця інформація не була поширена, а знаходиться у матеріалах кримінального провадження. Апеляційний суд теж відмовив у позові, але з інших підстав: вважав, що у довідці немає згадки про позивача, а, крім того, довідка отримана у кримінальному провадженні. Спеціалізована антикорупційна прокуратура подала касаційну скаргу, в якій зазначила, що судами було порушено правила

предметної та суб'єктної юрисдикції, у зв'язку з чим провадження у справі слід закрити.

*Проаналізуйте позиції судів.*

*Чи є підстави для закриття провадження у справі?*

*Ознайомтеся з постановою Великої палати Верховного Суду від 30.06.2020 у справі № 333/6816/17 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458909>). Яка позиція суду з цього приводу?*

3. Позивач звернувся до суду з позовом про визнання незаконною відмови у відшкодуванні позивачеві шкоди, завданої внаслідок незаконного відсторонення його від посади у кримінальному провадженні, а також зобов'язати Офіс Генерального прокурора винести постанову про відшкодування позивачу втраченого заробітку за час відсторонення його від посади.

Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні слідчий суддя у жовтні 2017 року відсторонив позивача від посади. Згодом те саме зробив Президент України, видавши відповідне розпорядження, а у грудні 2017 року прийняв відставку позивача.

У квітні 2018 року прокурор закрив кримінальне провадження за відсутністю у діянні позивача складу кримінального правопорушення. Після того позивач відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» звернувся до прокурора з проханням визначити розмір відшкодування заробітку, втраченого внаслідок відсторонення від посади. Отримав відмову, мотивовану тим, що позивач не оскаржив ухвалу слідчого судді про відсторонення від посади.

*Дайте правову оцінку конфліктній ситуації.*

*Чи правомірна відмова прокурора?*

*Який порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду?*

#### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text)

2. Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15>.

3. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981р. № R(81) 7. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_266#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_266#Text)

4. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_323#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text)

### СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5 (2 год.)

#### Тема. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ

*Альтернативні способи вирішення спорів (мирні способи) передбачають використання таких методів розв'язання спорів, які найбільше підходять у тій чи іншій ситуації, враховують інтереси та вимоги сторін, допомагають подолати конфлікт, зберегти можливість подальшого спілкування та співпраці. Альтернативні способи розв'язання спорів об'єднують договірну основу їх створення, добровільність застосування, оскільки їх використання є правом, а не обов'язком особи. Їм притаманна спільна мета: мирне врегулювання спору, досягнення компромісу та збереження дружніх (партнерських) стосунків між учасниками спору.*

*До альтернативних способів вирішення конфлікту традиційно відносять: переговори, погоджувальні процедури, посередництво (медіацію).*

*Під час підготовки до семінарського заняття необхідно проаналізувати окремі форми альтернативного врегулювання конфлікту та на підставі цього обґрунтувати доцільність їх застосування для врегулювання того чи іншого правового конфлікту.*

#### Питання для обговорення:

1. Поняття й передумови становлення системи альтернативних способів вирішення спорів.
2. Принципи та види альтернативних способів вирішення спорів.
3. Поняття, значення та види посередництва як способу альтернативного вирішення конфліктів. Фасилітація, консиліація, медіація як вид посередництва.
4. Переваги, недоліки і перспективи розвитку третейського судочинства як альтернативної форми врегулювання правового спору.
5. Загальна характеристика комбінованих способів альтернативного вирішення спорів: мед-арб (med-arb, co-med-arb); міні-суд (mini-trial); он-лайн вирішення спорів; нейтральне встановлення фактів (neutral fact finding); інші види комбінованих способів альтернативного вирішення спорів.

**Основні поняття теми:** альтернативне вирішення юридичного конфлікту, переговори, медіація, фасилітація, консиліація, третейське судочинство, посередництво, компроміс, консенсус.

#### Методичні завдання:

1. Дайте порівняльну характеристику юрисдикційної та неюрисдикційної форм врегулювання юридичних конфліктів.
2. Визначте основні положення наступних актів законодавства ЄС:

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (98)<sup>1</sup> щодо медіації у сімейних справах;

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (99) 19 щодо медіації в кримінальних справах;

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2001)<sup>9</sup> щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами — приватними особами;

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2002) 10 щодо медіації в цивільних справах;

Директива 2008/52/ЕС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах».

3. У правових системах деяких країн (напр., Італії) передбачено:

а) обов'язкову медіацію як обов'язковий досудовий порядок щодо деяких категорій справ: спори щодо власності, спори щодо банківського права, спадкові спори, спори щодо договору оренди тощо;

б) Медіацію, призначену судом: суддя може зобов'язати сторони звернутися до медіатора незалежно від того, встановлена медіація як обов'язковий досудовий порядок чи ні.

*Як Ви ставитеся до можливості визначення медіації як обов'язкової для врегулювання правового конфлікту?*

### **Практичні завдання:**

1. Проаналізуйте ухвалу суду від 30.03.2023 р. (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109954782>) та ухвалу від 17.02.2023 р. (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109124220>).

*Визначте, як процесуально оформлюється перехід до медіації в судовому провадженні?*

*Чи підлягає примусовому виконанню угода за результатами медіації?*

*В якому порядку вона виконується?*

2. Проаналізуйте ухвалу суду від 08.05.2023 р. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110759844> (справа про визнання права особистої приватної власності на майно).

Відстежте подальші судові розгляди у справі № 444/538/23, провадження № 2/444/393/2023).

*Чи ефективним, на Вашу думку, є проведенням медіації у цій справі?*

3. У подружжя С., які перебували у шлюбі 10 років, почалися серйозні сімейні конфлікти, і вони вирішили розлучитися та поділити майно згідно певної домовленості. При цьому неповнолітній син залишався з мамою, а батько мав змогу його відвідувати на вихідні.

У позовній заяві про розлучення дружина попросила визначити, що син проживатиме з нею, а батько має право бачитися з ним на вихідні та у святкові дні. Також вона вимагала поділити спільне майно в такий спосіб: квартиру

залишити в її власності, а автомобіль і дачу – у власності чоловіка (згідно попередньої домовленості подружжя). Однак при цьому просила визначити в рішенні, що вона матиме право користуватись автомобілем двічі на місяць у вихідні. Крім того, дружина заявила претензію на 1/2 статутного капіталу ТОВ, єдиним засновником якого є її чоловік.

У відзиві на позов чоловік не заперечував проти пропонованого поділу майна, однак заявив, що оскільки у володінні дружини залишиться найцінніший актив сім'ї – 5-кімнатна квартира в центрі міста – він заперечує проти користування автомобілем дружиною. Також наголошував на необхідності визначити графік проживання сина у матері й батька по чергово.

*Запропонуйте варіант мирного вирішення спору.*

*Складіть можливий проєкт мирової угоди, коли сторони досягнуть компромісу щодо поділу майна та виховання сина (на Ваш вибір).*

*Підготуйте консультацію медіатора по цій справі, якби він був залучений до вирішення спору.*

*Складіть проєкт ухвали суду про призначення врегулювання спору за участю судді у цій справі.*

#### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Вілкінсон М. Секрети фасилітації. Smart-посібник із результативної роботи в групі / Майкл Вілкінсон; [пер. з англ. Я. Машико]. Х.: Фабула: Ранок, 2023. 511 с.

2. Гаврилюк Р., Пацурківський П. Правосуддя та медіація як конкурентні взаємодоповнюючі системи вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві. *Право України*. 2022. № 2. С. 143-160.

3. Закопай А. Альтернативні (позасудові) способи врегулювання правових спорів: генеза наукових досліджень. *Law. State. Technology*. 2024. № 2. С. 47-52.

4. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 13 – 18. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/3.pdf>

5. Корінний С. О., Задніпряна-Корінна М. Ю., Слободян В. Я. Запровадження процедури примирення в законодавстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. С. 72-79.

6. Явор О.А. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та на Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 47 – 53.

7. Yaremak Z. Implementation of the principle of sustainable development in the mechanism for regulation environmental conflicts. *Realization of Sustainable Development Principle in Environmental Legal Relations: Legislation and Law Enforcement Practice in Ukraine*: monograph / Editors N. Kobetska, Z. Yaremak, L. Danyliuk. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2022. P. 189–226. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15427>.

## СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6 (2 год.)

### Тема. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

*Трансформація пріоритетів у взаємовідносинах між державними інституціями і громадянами, яка ґрунтується на набутті нового значення концепції людиноцентризму, збільшує значущість процедурної регламентації альтернативного порядку вирішення спорів, що впливають із публічно-правових відносин. Водночас необхідність активізації впровадження різних видів, способів та процедур досудового врегулювання спорів обумовлена процесами демократизації усіх сфер діяльності держави, що дасть змогу зменшити рівень конфліктності взаємовідносин між державою і фізичними та юридичними особами. Крім того, процедури позасудового врегулювання спорів зможуть забезпечити оперативність та економічність процедур подолання наявних спорів, не доводячи їх до представлення у формі позовної заяви або до процедур судового провадження.*

*Доцільно зазначити, що на пріоритетності та важливості визначення й оптимізації процедур досудового врегулювання спорів наголошено у міжнародних актах, зокрема: у Рекомендаціях № R(81)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя<sup>1</sup>, у Рекомендаціях REC(2001)9 щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами та сторонами – приватними особами тощо.*

#### **Питання для обговорення:**

1. Дискреційні повноваження органів влади: проблемні питання практики правозастосування.
2. Досудове врегулювання спорів в адміністративному судочинстві: правове регулювання і судова практика.
3. Омбудсмени для захисту прав громадян та організацій на окремих ділянках державного управління: зарубіжний та український досвід.
4. Особливості медіації у сфері вирішення публічно-правових спорів.
5. Застосування принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в практиці адміністративного судочинства.
6. Вихід адміністративного суду за межі позовних вимог: судова практика.

**Основні поняття теми:** публічно-правовий конфлікт; адміністративний спір; принцип публічності; досудовий порядок врегулювання публічно-правового спору; позасудовий порядок вирішення адміністративного спору.

#### **Методичні завдання:**

*Проаналізуйте судову практику щодо таких питань:*

1. Судовий захист прав та законних інтересів громадян громадськими об'єднаннями.
2. Судовий захист публічних інтересів.
3. Процесуальні проблеми захисту публічних інтересів у сфері містобудування.

4. Судовий спосіб боротьби із самовільною забудовою.
5. Позитивний досвід доступу громадськості до правосуддя у сфері охорони навколишнього природного середовища.

### **Практичні завдання:**

1. Ознайомтеся з постановою Верховного Суду від 02.09.2019 р. у зразковій справі № 520/3939/19 (<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84077152>) щодо оподаткування самозайнятої особи, яка одночасно зареєстрована як фізична особа-підприємець.

*Поясніть, в який спосіб Верховний Суд застосував принцип верховенства права в цій справі? Які складові елементи принципу верховенства права порушив контролюючий орган згідно матеріалів справи?*

2. Ознайомтеся з рішенням Верховного Суду від 06.04.2023 р. № Пз/990/4/22 (№260/3564/22) ([https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro\\_sud/zrazkova-sprava/zs\\_990\\_4\\_22](https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/zs_990_4_22)) щодо виплати додаткової винагороди службовцям Служби судової охорони.

*В якому випадку надання нормативно-правовому акту ретроактивної дії не суперечитиме принципу верховенства права за позицією ВС у цій справі?*

*Як використання принципу незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів допомогло Суду визначитись із питанням щодо не пропущення позивачем строку позовної давності у справі?*

*Нормами якого кодексу визначається строк позовної давності за позовом особи, яка перебуває на публічній службі, щодо недотримання законодавства про оплату праці?*

3. Ознайомтеся з постановою Верховного Суду від 30.01.2018 р. № 807/1892/13-а (К/9901/1877/18) ([https://protocol.ua/ua/postanova\\_kas\\_vp\\_vid\\_30\\_01\\_2018\\_roku\\_u\\_spravi\\_807\\_1892\\_13\\_a/](https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_30_01_2018_roku_u_spravi_807_1892_13_a/)).

*Про порушення якого елементу принципу верховенства права зі сторони дозвільного органу (постійного лісокористувача) можна вести мову?*

4. Приватне підприємство «Заплава» звернулося до суду з адміністративним позовом до Дніпровської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міндоходів у Дніпропетровській області, в якому просило: - визнати протиправним та скасувати акт від 15.07.2021 № 93/1740/ про результати документальної позапланової невіїзної перевірки підприємства з питань дотримання вимог податкового законодавства, - визнати протиправним та скасувати податкове повідомлення-рішення від 29.07.2021 № 0015421704.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог щодо скасування акту перевірки, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, фактично виходив з того, що позивач хибно вважає, що акт перевірки від 15.07.2021 № 93/1740/ є рішенням суб'єкта владних повноважень та зумовлює виникнення будь-яких прав і обов'язків для нього. Натомість суди зазначили,

що положення ст. 56 Податкового кодексу України свідчать, що саме рішення податкового органу, які визначають суми грошового зобов'язання, що підлягають сплаті платником податків, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку.

*Чи правильними є висновки суду? Чи порушує акт податкової перевірки права позивача? Чи може він бути оскаржений в судовому порядку?*

*Якою є позиція Верховного Суду в цій категорії справ?*

#### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Боженко Н. В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 214 с.
2. Бортнікова А. Г. Правові засади застосування медіації як способу вирішення публічно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 286 с.
3. Задирака Н. Досудове вирішення публічно-правових спорів: основи нормативного закріплення та проблеми законодавчого регулювання. *Право України*. 2021. № 10. С. 132-146.
4. Колпаков В. К., Миронюк Р. В. Процедури досудового вирішення адміністративно-правових спорів: стан правового регулювання та напрями вдосконалення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 1 (79). С. 257-261. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.42>
5. Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 16 с.
6. Кріцак І. Л. Види досудового врегулювання адміністративно-правових спорів та правові засади їх здійснення. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 16-21. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.3>
7. Миронюк Р. В. Особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних справ: навч. посібник / Р. В. Миронюк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 352 с.
8. Сидельніков О. Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 21 с.
9. Ситников О. Ф. Досудова форма вирішення публічно-правового спору як ефективний засіб захисту прав, свобод та інтересів особи і способи щодо її вдосконалення. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 2 (15). С. 190-202.
10. Чучаліна К. В. Спори з Державними органами: зразки процесуальних документів та поради практики: практичний посібник. Київ: ВД «Дакор», 2022. 302 с.
11. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 220 с.

## У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

*Визначальним підходом у контролі за кримінальними правопорушеннями, особливо кримінальними проступками і нетяжкими злочинами, стало т. зв. відновне правосуддя, характерне в останні десятиліття для демократичних держав, особливо для держав ЄС. В його основу покладено примирення конфліктуючих сторін, насамперед усунення винною особою заподіяної потерпілій стороні майнової та/або моральної шкоди. Примирення ж конфліктуючих сторін дало можливість законодавцеві ввести альтернативні виключно кримінальному покаранню способи вирішення кримінального правопорушення, а саме: відмову в притягненні винної особи до кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження (зокрема у справах приватного обвинувачення), звільнення винної особи від кримінальної відповідальності, укладення угоди між винною особою і потерпілим про примирення, укладення між винним і публічним обвинувачем (прокурором) угоди про визнання винуватості.*

*В основі практично всіх перелічених альтернатив кримінальній відповідальності та покарання лежать переговори і медіація, як окрема форма досягнення примирення сторін кримінального правопорушення та вирішення кримінального провадження.*

### **Питання для обговорення:**

1. Поняття та принципи відновного правосуддя.
2. Форми відновного правосуддя у кримінальному провадженні.
3. Поняття та суть переговорів, їх роль у кримінальних провадженнях.
4. Поняття та суть медіації у кримінальному провадженні. Принципи здійснення медіації стосовно кримінальних правопорушень.
5. Провадження на підставі угод як особливий порядок кримінального провадження в Україні:
  - а) Поняття та види угод у кримінальному провадженні, умови та порядок їх укладення;
  - б) Особливості досудового та судового провадження на підставі угод.
6. Кримінальне провадження щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

**Основні поняття теми:** кримінально-правовий конфлікт; кримінальне правопорушення; відновне правосуддя; сімейні конференції; кола правосуддя; медіація; позиційні переговори; переговори-співробітництво.

### **Методичні завдання:**

1. Дайте порівняльну характеристику відновного правосуддя та правосуддя (судочинства) офіційного.
2. Дайте порівняльну характеристику форм відновного правосуддя: а) сімейні конференції; б) кола правосуддя; в) медіація.
3. Визначте процедуру медіації відповідно до Порядку реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» (Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22.08.2024 р. № 2176/5/501/176).

### **Практичні завдання:**

1. Двоє працівників патрульної поліції, які прибули на виклик, з'ясували, що під час вечірки у студентському гуртожитку відбулася сутичка, в результаті якої один із студентів вдарив іншого. Поліцейські запропонували студенту, який був винуватцем бійки, перебував у стані алкогольного сп'яніння та почав висловлюватися нецензурною лайкою, проїхати з ними до відділу поліції, на що останній погодився. В автомобілі патрульної поліції студент поведився зухвало, продовжуючи висловлюватись нецензурною лайкою, намагався вийти з авто. Студент не реагував на вимогу одного з патрульних заспокоїтись та, усвідомлюючи, що до нього із законною вимогою звертається працівник поліції, з метою заподіяння працівникові правоохоронного органу тілесних ушкоджень під час виконання ним службових обов'язків, наніс патрульному рукою два удари в обличчя, спричинивши легкі тілесні ушкодження, які призвели до короточасного розладу здоров'я, що кваліфікується як злочин, передбачений ч. 2 ст. 345 Кримінального кодексу України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу).

В подальшому потерпілий та обвинувачений погодилися на переговори з метою укладення угоди про примирення.

*Проведіть симуляцію переговорів щодо досягнення угоди про примирення між потерпілим (поліцейським) та обвинуваченим (студентом).*

2. Юнак 16 років, перебуваючи поблизу будинку по вул. Квітневій в м. Львові в компанії зі старшими друзями ввечері голосно слухали музику, галасували. Гр. Л., який проживав у цьому будинку неодноразово до них звертався і просив не шуміти. Не витримавши такої зухвалої поведінки, він вийшов на вулицю до компанії, вимагав, щоб вони вимкнули музику і погрожував викликати поліцію.

Юнак під час конфлікту, який зав'язався на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, не маючи намір на спричинення тілесних ушкоджень, кинув скляною пляшкою, що знаходилась на землі, в голову гр. Л. і травмував потерпілого, зокрема він отримав рану у надбрівній ділянці голови зліва, множинні садна в ділянці лиця зліва та в ділянці лівої вушної раковини та шиї зліва, що кваліфікуються як легкі тілесні ушкодження, вчинив кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 125 КК України.

*Чи може бути вирішений цей кримінальний конфлікт за допомогою медіації?*

*Які переваги, на Ваш погляд, можуть отримати сторони конфлікту, якщо звернуться до процедури медіації?*

3. *Наведіть приклад судового рішення про укладення між винним і публічним обвинувачем (прокурором) угоди про визнання винуватості.*

### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»): прийняті на 96 пленарному засіданні ООН 1985 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_211](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211)
2. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою: прийнята ООН 29 листопада 1985 р.
3. Каракаська декларація: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 15 грудня 1980 р. Резолюція 35/171. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_964](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_964)
4. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 15 вересня 1999 року № R(99)19. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994\\_828](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_828)
5. Рекомендація № R (85) 11 від 28 червня 1985 року про становище потерпілого в сфері кримінального права і процесу.
6. Рекомендація № R (87) 18 від 17 вересня 1987 року про спрощення кримінального правосуддя.
7. Рекомендація № R (87) 20 від 17 вересня 1987 року про реакцію громадськості на правопорушення неповнолітніх.
8. Рекомендація № R (87) 21 від 17 вересня 1987 року про підтримку потерпілих і про попередження віктимізації.
9. Рекомендація № R (95) 12 від 11 вересня 1995 року стосовно управління системою кримінального правосуддя та ін.
10. Про положення жертв у кримінальному судочинстві: Рамкове рішення ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 р. URL : [https://issuu.com/uccg/docs/16\\_fr\\_decision\\_ukr](https://issuu.com/uccg/docs/16_fr_decision_ukr)
11. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 324 с.
12. Переговори і медіація у кримінальному провадженні : навч. посібник / [І. В. Гловюк, А. В. Лапкін, М. Р. Мазур, В. Т. Нор, О. О. Торбас, А. Р. Туманянц, Т. А. Цувіна] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Василя Нора, канд. юрид. наук, доц. Марти Мазур. Електрон. вид. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 328 с.

### СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 8 (2 год.)

#### Тема: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Характерною особливістю господарських спорів є те, що сторони сьогоденного спору, ще вчора були партнерами у пошуку взаємоприйнятних істотних умов договору (правочину). Завжди легше “домовлятися на березі”, в тому числі і щодо прийнятного для*

*сторін договору способу врегулювання спору у разі його виникнення у майбутньому.*

*Прийняття нового процесуального законодавства забезпечує розвиток різноманітних альтернативних способів врегулювання господарських спорів, адже у ньому задекларована проарбітражна політика, яка стосується використання альтернативних способів вирішення спорів. Це – вдосконалення процедури визнання та приведення до виконання, а також оскарження рішень третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу.*

*Процесуальне законодавство України є дуже сприятливим до примирення. Так, сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення (ч. 7 ст. 46 ГПК України); під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін (ч. 7 ст. 196 ГПК України); передбачено певне стимулювання до примирення у вигляді можливості повернення 50 % судового збору (ч. 1, 2 ст. 142 ГПК України). В той же час, поки в Україні не сформована культура мирного врегулювання спорів існує досить багато спорів, що могли би бути вирішені сторонами спору мирно, а вирішуються натомість в судовому порядку.*

*Найбільш поширеними способами примирення в господарських спорах є переговори (negotiation), посередництво (mediation), арбітраж (arbitration), які є альтернативними до судового розгляду (adjudication).*

### **Питання для обговорення:**

1. Переговори та претензійний порядок вирішення спорів між суб'єктами господарювання як способів АВС. Законодавчі вимоги до претензійного порядку вирішення господарсько-правових спорів в Україні.

2. Поняття третейських судів та їх види. Принципи організації і діяльності третейського суду. Порядок створення третейських судів.

3. Юрисдикція третейських судів.

4. Поняття та види третейських угод.

5. Порядок розгляду спорів у третейському суді: відкриття провадження по справі; вирішення питання про наявність або відсутність у третейського суду компетенції для розгляду конкретної справи; докази та доказування в третейському розгляді; рішення третейського суду, його правова природа та ознаки; оскарження рішення третейського суду; примусове виконання рішення третейського суду.

6. Поняття, правова природа міжнародного комерційного арбітражу. Принцип автономії волі як засада міжнародного комерційного арбітражу.

7. Компетенція міжнародного комерційного арбітражу.

8. Арбітражна угода: поняття, зміст, правова природа, види, форма, специфічні риси, значення. Типові арбітражні застереження до контрактів.

9. Арбітражне провадження: доказування у міжнародному комерційному арбітражі; забезпечувальні заходи; правова природа визнання арбітражного рішення; визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражного суду.

**Основні поняття теми:** господарсько-правовий конфлікт; переговори; претензія; третейський суд; третейська угода; міжнародний комерційний арбітраж; публічний порядок; медіаційне застереження.

### Методичні завдання:

1. Проаналізуйте норми Господарського процесуального кодексу України, законів України «Про третейські суди» та «Про міжнародний комерційний арбітраж у частині вимог, що встановлені до процедури розгляду господарського спору господарським судом I інстанції, третейським судом та міжнародним комерційним арбітражним судом.

2. Проаналізуйте зміст:

Регламенту Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України;

Регламенту Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України.

3. Визначте правові підстави застосування медіації при вирішенні міжнародних комерційних спорів.

### Практичні завдання:

1. Ознайомтеся із рішенням ЄСПЛ стосовно України у справі «Ріджент Компані проти України» (Case of regent company v. Ukraine (заява № 773/03)) від 03 квітня 2008 року.

*Визначте правову позицію ЄСПЛ щодо права на міжнародний комерційний арбітраж у контексті статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини.*

2. Ознайомтеся із рішеннями Верховного суду:

постановою Верховного Суду від 11.10.2018 р. у справі № 796/124/2018 (провадження № 61-41058ав18) (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77087340>);

постановою Верховного Суду від 10.01.2019 р. у справі № 796/134/2018 (провадження № 61-41882ав18) (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/79231677>);

*Якими повноваження (не)наділений суд загальної юрисдикції при розгляді справи про визнання та надання дозволу на виконання арбітражного рішення МКАС?*

3. Відмовляючи у задоволенні заяви про забезпечення позову у справі, що розглядається третейським судом, суд апеляційної інстанції (діючи як суд першої інстанції) виходив з того, що заявник просив накласти арешт на усе рухоме та нерухоме майно та грошові кошти, які обліковуються на рахунках боржників, не зазначивши при цьому, на яке конкретне майно, необхідно накласти арешт. Окрім того, подана заява не містить обґрунтованих посилань та відомостей щодо майна відповідача, на яке необхідно накласти арешт.

*Чи правомірні дії суду?*

4. Одеський апеляційний суд розглянув заяву Товариства про скасування рішення третейського суду ad hoc, яким стягнуто з відповідача заборгованість за договором. За наслідком розгляду заяви суд скасував рішення третейського суду та ухвалив нове, яким у задоволенні позову відмовив у повному обсязі з

огляду на те, що позивачем не доведено факту прострочення виконання зобов'язання відповідачем.

*Чи правильно вчинив Одеський апеляційний суд?*

5. Словацьке товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до МКАС при ТПП України з позовом до українського товариства з обмеженою відповідальністю про визнання права власності на нерухоме майно, яке знаходиться та зареєстроване в Україні. Можливість вирішення цього спору у вказаному арбітражі була передбачена арбітражною угодою між сторонами спору.

*Чи вправі МКАС при ТПП України вирішити вказаний спір? Чи правомірною є відповідна норма арбітражної угоди? Яке процесуальне рішення має ухвалити МКАС у даному випадку?*

#### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Іванюта Н.В. Позасудові форми захисту прав та вирішення господарських спорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 49. Т. 1.

2. Корольова В. В., Дикун Д. А. Проблемні аспекти досудового врегулювання господарських спорів. *Legal Bulletin*. 2022. С. 47–53.

3. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / Н. В. Ільків, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. д. ю. н. М. С. Долинської. Л.: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 174 с. URL: [http://nbuviap.gov.ua/images/nak\\_mon\\_partneriv/Neiurydyktsiini%20formy%20zakhystu%20prav%20ta%20interesiv%20subiektiv%20hospodariuvanni.a.pdf](http://nbuviap.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/Neiurydyktsiini%20formy%20zakhystu%20prav%20ta%20interesiv%20subiektiv%20hospodariuvanni.a.pdf)

4. Петруня В.В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.03 / НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2019.

5. Таликін Є.А. Формування поняття господарського спору в контексті належної господарської юрисдикції. *Форум права*. 2014. № 1. С. 466–472.

6. Тенденції розвитку міжнародного комерційного арбітражу. URL: <https://www.pressreader.com/ukraine/yurydychna-gazeta/20160913/281608124889370>

7. Шевчук О., Теслюк І. Особливості розвитку та застосування альтернативних способів вирішення спорів суб'єктів господарювання в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3. С. 77–81.

### **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 9 (2 год.)**

#### **Тема: АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ**

*Цивільно-правові спори виникають у сфері приватних відносин, тому поруч із традиційною судовою формою велике значення мають нетрадиційні способи захисту прав*

*можуть застосовуватися лише на основі добровільного волевиявлення сторін. До таких механізмів відносять переговори, посередництво (медіацію), арбітраж тощо, які є самостійними та незалежними у своєму регулюванні. Ці механізми мають певні особливості, оскільки акти їх застосування поширюють юридичну дію та створюють юридичні наслідки лише для сторін.*

*При підготовці до семінарського заняття необхідно дослідити врегулювання спірних та конфліктних правовідносин у приватному праві, а саме: розглянути поняття, зміст та структуру спірних правовідносин у цивільному праві й їх особливості, провести правову характеристику сторін та учасників спірних правовідносин у цивільному праві, шляхи реалізації врегулювання спірних правовідносин у приватноправовому спорі.*

### **Питання для обговорення:**

1. Поняття та основні риси спірних правовідносин у цивільному праві.
2. Компетенція сторін та учасників з врегулювання спірних правовідносин у цивільному праві.
3. Особливості механізмів врегулювання спірних правовідносин.
4. Особливості досудового врегулюванні спорів у цивільному праві.
5. Онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution – ODR): поняття та перспективи запровадження. Онлайн-медіація. Онлайн-суди.
6. Трудові спори та органи, які їх розглядають і вирішують:
  - а) Комісія по трудових спорах як квазісудовий орган вирішення трудових спорів;
  - б) Організаційно – правові аспекти позасудових способів вирішення колективних трудових спорів;
  - в) Примирна комісія як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів;
  - г) Трудовий арбітраж як квазісудовий орган вирішення колективних трудових спорів.

**Основні поняття теми:** приватноправовий спір, приватноправовий конфлікт, сторони спірних правовідносин у цивільному праві, юридичні права, юридичні обов'язки, горизонтальні відносини у врегулюванні спірних правовідносин у цивільному праві, договірні правовідносини у врегулюванні спірних правовідносин.

### **Методичні завдання:**

1. Дайте порівняльну характеристику процедури врегулювання спору за участі судді та процедури медіації.
2. Обґрунтуйте, у яких категоріях спорів, на Вашу думку, доцільно запровадити обов'язкову медіацію:
  - Спори, що виникають із відносин спадкування;
  - Спори, що виникають із трудових правовідносин;
  - Спори, що виникають із житлових відносин;
  - Спори щодо прав інтелектуальної власності;
  - Спори про захист немайнових прав фізичних осіб;

- Спори про недоговірні зобов'язання (зокрема щодо відшкодування шкоди);
- Спори, пов'язані із застосуванням Закону України «Про захист прав споживачів».

3. Зробіть добірку нормативно-правових актів, що регулюють вирішення спірних правовідносин у цивільному праві.

4. Знайти по 3-4 судові рішення Верховного Суду за останні три роки, в яких би аналізувалося питання застосування судами норм процесуальних кодексів щодо:

- використання як електронних доказів/ неприйняття як доказів аудіо- та відеофайлів у цивільному судочинстві;
- неприйняття доказів у зв'язку з порушенням строків їх подання;
- недопустимості доказів в цивільному судочинстві;
- використання як електронних доказів/ неприйняття як доказів переписки в соціальних мережах та електронною поштою, публікацій на вебсайтах.

### **Практичні завдання:**

1. Ознайомтеся з:

а) постановою Касаційного адміністративного суду від 19.10.2023 р. у справі № 240/1873/21 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/114303115>);

б) постановою Касаційного адміністративного суду від 15.02.2023 р. у справі № 420/6770/21.

*Якими повноваженнями наділена Національна служба посередництва та примирення у процесі врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів)?*

2. Третейським судом, зареєстрованим у м. Києві розглянуто спір подружжя щодо виконання шлюбного договору. Позивачем у справі була дружина, яка проживає у м. Токмак Запорізької області та має на утриманні неповнолітніх дітей, відповідачем виступав чоловік, який проживає у м. Дніпрі. Фактичний розгляд справи відбувався у м. Одесі.

*До якого суду має бути подано заяву про скасування рішення третейського суду?*

### **Додаткові джерела для опрацювання:**

1. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. 96 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>

2. Огречук Г.О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г.О. Огречук; Нац. акад. внутр. справ. К., 2016. 213 с.

3. Святун О.В. Вирішення спорів в праві ЄС: конспект лекцій. Київ: Інститут міжнародних відносин, 2020. 124 с.

4. Ткачук О. С. Альтернативне вирішення спорів як форма захисту цивільних прав, свобод та інтересів. *Проблеми законності*, 2016. № 133. С. 20-31.

5. Дутко А., Нагірняк О. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2020. № 1, т. 2. С. 148-152.

## МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Відповідно до Положення про порядок організації і контролю самостійної роботи студентів Навчально-наукового юридичного інституту, затвердженого вченою радою ННЮІ *самостійна робота студента* – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та поза аудиторний час з метою формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодого людини, суть якої полягає в уміннях планувати, систематизувати, контролювати й регулювати свою діяльність під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Таким чином, самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і виконується в поза аудиторний час, передбачений програмою навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні здобути навички самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опановувати практичні навички прийняття правових рішень.

*Самостійна робота студента включає:*

- опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури;
- аналіз літератури та електронних джерел інформації з відповідної тематики;
- вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- підготовка до практичних (семінарських) занять;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- виконання індивідуальних завдань;
- тестова самоперевірка знань.

*Контроль за самостійною роботою* студентів може здійснюватися викладачем у таких формах:

- поточний контроль засвоєння знань на основі оцінки усної відповіді на питання, повідомлення, доповіді тощо (на практичних або семінарських заняттях);
- контроль виконання письмових домашніх завдань;
- тестування;
- перевірка виконання модульної контрольної роботи;
- перевірка виконання індивідуальних самостійних завдань;
- підсумкове оцінювання знань програмового матеріалу – залік.

*Завдання для самостійної роботи* передбачають поглиблене опрацювання окремих проблемних з точки зору теорії, практики чи нормотворчості питань на підставі аналізу та реферування наукових джерел. Стислий аналіз відповідного питання з власними висновками, узагальненнями та баченням вирішення відповідного питання *представляється студентом у вигляді усного виступу на семінарському занятті за відповідною темою.*

Відповідно до Методичних рекомендацій до організації самостійної роботи здобувачів освіти в Навчально-науковому юридичному інституті *формою самостійної роботи є індивідуальна робота.*

Відповідно до п. 3.2. Методичних рекомендацій *індивідуальна робота* передбачає можливість вибору студентом з переліку чи за рекомендацією викладача для персонального опрацювання завдання для виконання. В змісті таких завдань може бути робота з підручником, нормативно-правовим актом (зокрема, конспектування за заданою тематикою, підготовка повідомлення), практичні завдання, схематичні завдання, написання рефератів, доповідей, есе, аналіз нормативно-правових актів тощо.

*Індивідуальна робота є видом поза аудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи практичного характеру у формі виконання індивідуального завдання.*

*Завдання для індивідуальних робіт є частиною навчально-методичного забезпечення дисципліни та готуються керівником відповідного навчального курсу до початку семестру та затверджуються на засіданні кафедри.*

Такі завдання також повинні супроводжуватись рекомендаціями щодо їх виконання та оцінювання в межах кількості балів визначеної в Методичних рекомендаціях до порядку оцінювання успішності здобувачів вищої освіти у Навчально-науковому юридичному інституті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (оцінюється за 5-бальною системою від 1 до 5 балів). Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно під керівництвом науково-педагогічних працівників.

*Індивідуальна робота з навчальної дисципліни «Юридична конфліктологія»* – це форма організації самостійної роботи, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. *Мета* індивідуальної роботи – самостійне, додаткове осмислення програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування студентом знань з навчальної дисципліни та розвиток навичок самостійної роботи.

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Юридична конфліктологія» може бути у формі:

1. реферування наукових публікацій;
2. виконання есе або наукової роботи;
3. підготовка та оформлення презентації;
4. підбір наукових джерел до запропонованої тематики;
5. формулювання умови задачі та її вирішення.

*Виконання індивідуального завдання по конкретній тематиці здійснюється в часових рамках проведення семінарського заняття, на якому розглядається ці питання. Готується в електронному варіанті та надсилається на електронну адресу викладача: [zoryana.yaremak@pnu.edu.ua](mailto:zoryana.yaremak@pnu.edu.ua)*

1. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ У ФОРМІ РЕФЕРУВАННЯ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ здійснюється з метою ознайомлення із першоджерелами даної дисципліни.

*Реферування* – це процес аналітично-синтетичного опрацювання інформації, що полягає в аналізі первинного документу, знаходженні найвагоміших у змістовому відношенні даних (основних положень, фактів, результатів, висновків тощо). Процес реферування – низка логічних операцій, таких як: оцінка, відбір, аналіз та узагальнення відомостей, що містяться в первинному документі.

Наукові статті чи автореферати підбираються самостійно та повинні відповідати темі семінарського (практичного) заняття або темі самостійної роботи, яка виноситься на це заняття. Статті та автореферати повинні бути видані за останні 5 років. Реферат не повинен бути цитатником тексту статті (автореферату), а містити власні узагальнення, системні висновки щодо даної публікації. Якщо реферуванню підлягають наукові статті, то їх кількість не менше трьох.

2. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ У ФОРМІ ЕСЕ (більш ширшого за обсягом – наукової роботи) виконується студентом самостійно.

*Есе* – наукові, критичні та інші нариси, які відзначаються оригінальністю суджень і особливістю форми. Есе оформляється у вигляді письмової роботи обсягом до 10 сторінок та повинно розкривати актуальність теми, обґрунтованість висновків та містити перелік використаної літератури. Посилання на джерело по тексту роботи оформляти у квадратних дужках.

*Наукова робота* проводиться студентом за визначеною викладачем темою. Структура наукової роботи: вступ (тема, мета та завдання роботи та основні її положення); теоретичне обґрунтування (виклад базових теоретичних положень, законів, принципів тощо, на основі яких виконується завдання); методи (вказуються і коротко характеризуються); основні результати роботи (подаються результати, схеми, систематизована реферативна інформація та її аналіз); висновки; список використаної літератури. Обсяг наукової роботи – до 30 сторінок.

3. ПІДГОТОВКА ТА ОФОРМЛЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДО ЗАПРОПОНОВАНИХ ТЕМ. Така форма індивідуального заняття має на меті узагальнення та систематизацію знань, які студенти отримують у процесі навчання.

*Презентація* – це електронний документ, що являє собою набір слайдів, призначений для демонстрації в аудиторії. Метою будь-якої презентації є візуальне подання систематизованої автором інформації з обраної тематики. Електронна презентація, виконана за допомогою програми Microsoft PowerPoint або її аналогів – зручний спосіб донести інформацію аудиторії.

Створення презентації складається відповідно з трьох базових *етапів*:

1. планування — це багатокрокова процедура, що включає визначення мети, дослідження аудиторії, формування структури і логіки подання матеріалу;
2. розробка — це власне підготовка слайдів презентації. Вона включає визначення змісту і співвідношення текстової та графічної інформації;
3. репетиція — це перевірка та налаштування створеної презентації.  
*Створення сценарію презентації здійснюють при дотриманні таких правил щодо її змісту та оформлення.*

1. Виділення основної ідеї:
  - слайд має ілюструвати лише одну думку;
  - інформація на слайді має містити лише основні положення виступу.
2. Підбір лише такого матеріалу, що підтверджує основні ідеї презентації:
  - підбір графічного, аудіо- та відеоматеріалів;
  - подання прикладів, порівняння, довідкової інформації.
3. Логічність послідовності подання матеріалу. Матеріал презентації можна розташувати у хронологічній або тематичній послідовності.

*Визначення структури презентації* передбачає визначення кількості слайдів у презентації, наповнення кожного слайду. Для досягнення кращого результату бажано керуватися такими правилами:

- Не заповнюйте слайд занадто великим обсягом інформації.
- Використовуйте короткі речення.
- Кількість рядків тексту на слайді і кількість слів у рядку — до 8.
- Для виділення найважливішої інформації використовуйте рамки, границі, заливку, різні розміри та кольори шрифтів тощо.
- Фон слайда й анімаційні ефекти не мають відволікати увагу від змісту.
- Текст слайда має легко читатися, тобто бути контрастним відносно фону (темний текст на світлому фоні або білий — на темному) і достатньо великим.
- Підпис до ілюстрації бажано розмістити під малюнком.

#### 4. ПІДБІР НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ ДО ЗАПРОПОНОВАНОЇ ТЕМАТИКИ.

Виходячи з обраної проблематики студент самостійно підбирає необхідний інформаційний матеріал. *Інформаційну базу* дослідження складають бібліографічні, інформаційні й довідкові видання, статистичний і фактичний матеріал, законодавчо-нормативні документи тощо. Робота над пошуком необхідних літературних та інших інформаційних джерел починається з огляду систематичних та алфавітних каталогів наукових бібліотек, відкритих книжкових фондів, реферативних оглядів, бібліографічних покажчиків, посиланнях в книгах і статтях тощо.

По обраній тематиці студенту необхідно підібрати не менше *10 джерел*. Наукові джерела повинні відповідати саме цій темі, а не носити загальний характер. Перелік не повинен повторювати джерела, включені до списку рекомендованих у навчальному посібнику з відповідної навчальної дисципліни. Публікації повинні бути за останні 5 років.

На основі підбраного до теми дослідження інформаційного матеріалу складається *список використаних джерел*, який повинен бути оформлений відповідно до вимог бібліографічного опису.

*Приклад:*

1. Яремак З. В. Способи захисту прав на землю: співвідношення норм матеріального і процесуального права. *Екологічне право України*. 2019. № 4. С. 42 – 46.
2. Яремак З. В. Державне управління водними ресурсами України та Польщі: порівняльний аналіз. *Biuletyn polsko-ukraiński «Polityka i prawo współczesnej Europy»*. 2016. № 1. URL: <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/06/derzavne-upravlinja-vodnymi-resursami-ukraini-ta-polszczi/> (дата звернення: 05.05.2023).

## 5. ФОРМУЛЮВАННЯ УМОВИ ЗАДАЧІ ТА ЇЇ ВИРІШЕННЯ.

*Формулювання умов задачі* є формою індивідуальної роботи студентів, яка здійснюється шляхом опрацювання правових питань за матеріалами конкретної судової справи. Така форма індивідуальної роботи спрямована переважно на оволодіння навичками щодо практики реалізації норм права, посилення практичної спрямованості навчального процесу та набуття умінь правильно тлумачити норми права та застосовувати їх при вирішенні конкретної практичної ситуації, напрацювання навиків фактичного та юридичного обґрунтування власної точки зору, правової позиції та складання процесуальних документів.

*Загальні методичні рекомендації.* Будь-яка задача передбачає: а) умови задачі; б) основне питання задачі. В переважній більшості задач їх умовами є інформація про поєднання певних фактичних обставин (юридичних фактів).

При складанні умов задачі студент повинен:

- а) вивчити фактичні обставини справи;
- б) здійснити правову кваліфікацію відносин;
- в) ретельно проаналізувати законодавство, що підлягає застосуванню;
- г) сформулювати правову позицію шляхом її фактичного і юридичного обґрунтування;
- д) скласти відповідні питання до умови задачі.

Порядок *розв'язання задачі* передбачає:

- а) установити правовий зміст фактичних обставин ситуації, поданих в умовах фабули;
- б) дати власну правову оцінку наведеної ситуації із відповідними посиланнями на норми чинного законодавства;
- в) сформулювати остаточну відповідь на поставлені в задачі питання чи завдання.

Виконання завдання передбачає пошук судового рішення в Реєстрі (*реєстр судових рішень* – електронний ресурс: <http://www.reyestr.court.gov.ua>), формулювання на його основі задачі і її розв'язання з посиланням на конкретні статті нормативно-правових актів (вирішення не обов'язково має збігатися з позицією судових інстанцій).